

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘YIN METODLARINING AMALIY
QO‘LLANILISHI**

Egamberdiyeva Sabina Norimboyevna

Samarqand davlat pedagogika instituti magistranti

Karshiyev Jaxongir Abdirayimovich

Samarqand davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda o‘yin metodlarining nazariy asoslari, pedagogik ahamiyati va amaliy qo‘llanilishi masalalarini atroflicha tahlil qilingan. Maqolada o‘yinlarning o‘quvchilarning kognitiv, affektiv va psixomotor rivojlanishiga ta’siri, shuningdek, ularning o‘quv motivatsiyasini oshirishdagi roli ko‘rib chiqilgan. Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘yin metodlarini samarali joriy etish usullari, ularni qo‘llashdagi dolzarb muammolar va bu muammolarni hal etishda o‘qituvchining hal qiluvchi ahamiyati yoritilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Boshlang‘ich ta’lim, o‘yin metodlari, interfaol o‘qitish, o‘quvchilar rivojlanishi, pedagogik texnologiyalar, motivatsiya, samaradorlik.*

Zamonaviy ta’lim tizimi, ayniqsa boshlang‘ich bosqichda, an’anaviy bilim berishga asoslangan modeldan voz kechib, o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishga yo‘naltirilgan innovatsion yondashuvlarga ehtiyoj sezmoqda. Bugungi kunda ta’lim jarayoni faqat bilim berish emas, balki o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, kommunikativ kompetensiya va ma’naviy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi murakkab tizim sifatida qaralmoqda [1].

Shu nuqtai nazardan, o‘yin metodlari ta’lim jarayonining muhim komponenti sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ular o‘quvchilarni faol ishtirok

etishga undaydi, o'quv jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi.

Mavzuning dolzarbligi. Boshlang'ich sinflarda o'yin metodlaridan foydalanish bugungi kunda dolzarb pedagogik muammolardan biridir. Chunki o'yin bolalarning tabiiy ehtiyoji bo'lib, u orqali ular atrof-muhitni anglaydi, ijtimoiy tajriba orttiradi va bilimlarni oson o'zlashtiradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'yin asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularning faolligini ta'minlaydi [2].

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari kelajak avlodlarni bilimli va muvaffaqiyatli etib voyaga yetkazishga qaratilgan uzoq muddatli strategik maqsadlarni o'z ichiga oladi. Bu jarayonda ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini, jumladan, o'yin metodlarini integratsiya qilish ta'lim samaradorligini oshirish va har tomonlama rivojlangan shaxslarni shakllantirish uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. An'anaviy passiv o'qitishdan farqli o'laroq, zamonaviy metodlar o'quvchilarni faol izlanishga, tahlil qilishga, mustaqil fikrlashga va xulosalar chiqarishga undaydi, o'qituvchi esa ko'makchi va yo'naltiruvchi rolini bajaradi. O'yinlar esa ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning bilim olish jarayonini sezilarli darajada faollashtiradi va uning samaradorligini oshiradi. Ular o'quvchilarga yangi bilimlarni o'zlashtirish, mantiqiy fikrlash, ijodkorlik va jamoaviy ishlash kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantirish uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqolaning maqsadi boshlang'ich sinflarda o'yin metodlarining amaliy qo'llanilishini nazariy jihatdan asoslash, ularning pedagogik salohiyatini ochib berish, joriy etishdagi mavjud

muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. O'yin metodlarining nazariy asoslari pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan. Mahalliy tadqiqotchilar orasida M. Salimov boshlang'ich sinflarda didaktik o'yinlardan foydalanishning amaliy jihatlarini yoritib, ularning dars samaradorligini oshirishdagi o'rnini alohida ta'kidlaydi [3].

Xususan, J. Piaget o'yin orqali bolalarning tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlanishini asoslab bergan [4]. L. S. Vygotsky esa o'yinning ijtimoiy tabiatini ochib berib, uni bolaning yaqin rivojlanish zonasi bilan bog'laydi [5].

Boshlang'ich sinflarda o'yin metodlarini qo'llash masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan mavzu hisoblanadi. Ko'plab tadqiqotlar o'yinning bolalar rivojlanishidagi fundamental ahamiyatini, uning kognitiv jarayonlarga, ijtimoiy ko'nikmalarga va hissiy barqarorlikka ta'sirini tasdiqlagan. Masalan, J.Piaget, L.Vygotsky kabi psixologlarning ishlari o'yinning bolalarning tafakkurini rivojlantirish, dunyoni tushunish va ijtimoiy rollarni o'zlashtirishdagi rolini chuqur tahlil qiladi. Pedagogika sohasida esa, M. Montessori, F. Frobel kabi mutaxassislar o'yin asosidagi ta'limning afzalliklarini yoritib berganlar va bu metodlarni maktabgacha hamda boshlang'ich ta'lim dasturlariga joriy etish bo'yicha amaliy usullarni taklif etganlar.

O'zbekiston ta'lim makonida ham bu mavzuga qiziqish yuqori bo'lib, bir qator adabiyotlar va tadqiqotlar mavjud. Masalan, Murodxon Salimov tomonidan "Boshlang'ich Sinf Darolarida Didaktik Oyinlardan Foydalanish" nomli 46 sahifalik hujjat ushbu yo'nalishdagi mavjud ishlardan biri bo'lib, u boshlang'ich sinf
SJIF:5.219

darslarida didaktik o‘yinlarni qo‘llashga bag‘ishlangan. Ushbu turdagi adabiyotlar nazariy asoslarni tushuntirish va amaliy misollar keltirish orqali o‘qituvchilarga yo‘nalish berishi mumkin. Biroq, ma’lumotlarning ko‘rsatishicha, ushbu hujjat jamoatchilik tomonidan baholanmagan yoki uning foydaliligi haqida fikr bildirilmagan, bu esa uning ta’lim amaliyotidagi real ta’siri yoki qabul qilinishi haqida xulosa chiqarishni qiyinlashtiradi. Shu kabi manbalar mavjud bo‘lishiga qaramay, ularning amaliy qo‘llanilish samaradorligini empirik tasdiqlovchi yoki keng qamrovli tadqiqotlar doimo dolzarb bo‘lib qolmoqda. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘yin metodlari ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarni faol jalb qilish, ularning motivatsiyasini kuchaytirish va har tomonlama rivojlanishini ta’minlash uchun muhim salohiyatga ega ekanligi keng e’tirof etilgan. Ammo ularni tizimli, maqsadga muvofiq va o‘zbekistonlik o‘quvchilar mentalitetiga mos ravishda joriy etish, hamda bu jarayonda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni ilmiy asosda hal etish bo‘yicha tadqiqotlarga bo‘lgan ehtiyoj saqlanib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolaning tadqiqot metodologiyasi nazariy va tahliliy yondashuvlarga asoslanadi. Tadqiqot pedagogika, psixologiya va ta’lim texnologiyalari sohasidagi mavjud ilmiy adabiyotlarni, amaliy tajribalarni va ilg‘or pedagogik g‘oyalarni tizimli tahlil qilish hamda sintezlashga qaratilgan. Metodologik yondashuv quyidagi asosiy bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

Mavjud adabiyotlarni o‘rganish: O‘yin metodlarining nazariy asoslari, pedagogik ahamiyati va boshlang‘ich ta’limdagi amaliy qo‘llanilishiga oid xorijiy va mahalliy ilmiy manbalar, monografiyalar, dissertatsiyalar va maqolalar chuqur

o'rganildi. Bu bosqichda o'yin asosidagi ta'limning psixologik va didaktik tamoyillari aniqlandi.

Qiyosiy tahlil: An'anaviy o'qitish metodlari bilan o'yin metodlarining afzalliklari va kamchiliklari qiyosiy tahlil qilindi, ularning o'quvchilarning bilish faoliyatiga, motivatsiyasiga va umumiy rivojlanishiga ta'siri baholandi.

Sintez va umumlashtirish: Turli nazariy yondashuvlar va amaliy tajribalar asosida o'yin metodlarini boshlang'ich sinflarda samarali qo'llash bo'yicha umumlashtirilgan xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Muammolarni aniqlash va yechimlar taklif qilish: O'yin metodlarini joriy etishda duch kelinadigan tipik muammolar (masalan, vaqt cheklovi, o'qituvchilarning malakasi, resurslar yetishmasligi) aniqlanib, ularni hal etish bo'yicha amaliy takliflar va o'qituvchining roli masalasi yoritildi.

Tadqiqotda induktiv va deduktiv xulosalar chiqarish, qiyosiy-tarixiy tahlil, tizimli yondashuv kabi ilmiy metodlardan foydalanildi. Ushbu metodologiya mavzuni har tomonlama o'rganish, uning dolzarbligini asoslash va amaliy ahamiyatga ega tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi. Maqolada keltirilgan xulosalar mavjud nazariy bilimlarni sintez qilish va ularni amaliy kontekstda baholash natijasi hisoblanadi.

Asosiy qism. O'yin metodlarining pedagogik mohiyati. O'yin – bolaning tabiiy faoliyati bo'lib, u orqali o'quvchi atrof-muhitni anglaydi, ijtimoiy tajriba orttiradi va shaxs sifatida shakllanadi. Pedagogik jihatdan o'yin metodlari:

- o'quvchilarning diqqatini jamlaydi;
- bilimlarni oson o'zlashtirishga yordam beradi;

- ijodiy fikrlashni rivojlantiradi;
- ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantiradi.

O‘yin orqali o‘quvchilar nafaqat bilim oladi, balki ularni amaliyotda qo‘llashni ham o‘rganadi.

O‘yin insonning, ayniqsa bolaning, tabiiy faoliyati hisoblanadi. Pedagogik nuqtai nazardan, o‘yin metodlari bolalar rivojlanishining yosh xususiyatlariga mos keladigan, ularning motivatsiyasini oshiruvchi va ta‘lim jarayoniga faol jalb etuvchi samarali vositadir. O‘yinning nazariy asosida bolaning dunyoni faol o‘rganishga, tajriba orttirishga va ijtimoiy rollarni o‘zlashtirishga intilishi yotadi. U psixologik jihatdan bolaning ehtiyojlarini qondiradi, uning ijodiy salohiyatini ochadi va stressni kamaytiradi. Pedagogik ahamiyati shundaki, o‘yin orqali murakkab tushunchalar sodda va tushunarli tarzda yetkaziladi, o‘quvchilarning diqqatini jamlash qobiliyati ortadi, zerikish oldi olinadi va darslar yanada qiziqarli tus oladi. O‘yinlar bolalarning mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish, xotira, tasavvur va nutq kabi kognitiv ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Bundan tashqari, jamoaviy o‘yinlar orqali o‘quvchilar hamkorlik, o‘zaro yordam, raqobatga dosh berish va qoidalarga rioya qilish kabi ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘zlashtiradilar. O‘yin asosidagi ta‘lim o‘quvchilarga nafaqat bilimlarni o‘zlashtirish, balki ularni amaliyotda qo‘llash imkoniyatini ham beradi, bu esa ularning mustaqil hayot uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni shakllantirishiga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinflarda o‘yin metodlarini amaliy qo‘llashning turli shakl va usullari mavjud bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos didaktik maqsadlarga xizmat

qiladi. Didaktik o‘yinlar – o‘quv materialini mustahkamlash, yangi bilimlarni o‘rgatish va ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan o‘yinlardir. Masalan, matematikada "Sonlar oilasi" o‘yini orqali qo‘shish va ayirishni o‘rgatish, til darslarida "So‘z topish" yoki "Jumla tuzish" o‘yinlari orqali lug‘at boyligini oshirish mumkin. Rolli o‘yinlar – o‘quvchilarga muayyan vaziyatlarni simulyatsiya qilish va ijtimoiy rollarni ijro etish imkoniyatini beradi. "Do‘konda", "Shifokor qabulida" kabi rolli o‘yinlar bolalarning kommunikativ va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Simulyatsion o‘yinlar – real hayotiy vaziyatlarni modellashtirib, o‘quvchilarga qaror qabul qilish va muammolarni hal etish tajribasini beradi. Intellektual o‘yinlar ("Brainstorming", "Zigzag") – mantiqiy fikrlashni, xotirani va diqqatni rivojlantiradi. Harakatli o‘yinlar – o‘quvchilarni jismoniy faoliyatga undab, darsga bo‘lgan qiziqishni saqlab qoladi. O‘yinlarni darsga integratsiya qilishda quyidagi usullardan foydalanish mumkin: darsning muayyan bosqichida qisqa o‘yinlarni o‘tkazish, butun darsni o‘yin shaklida tashkil etish, o‘yin elementlarini o‘quv loyihalariga kiritish. Har bir o‘yin uchun aniq qoidalar, maqsadlar va o‘qituvchining faol ishtiroki zarur.

O‘yin asosidagi ta’limning samaradorligi ko‘plab tadqiqotlar va amaliy tajribalar orqali tasdiqlangan. Birinchidan, u o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshiradi, chunki o‘yin jarayonida olingan ma’lumotlar xotirada uzoqroq saqlanadi va tushunish osonroq kechadi. Ikkinchidan, o‘yinlar o‘quvchilarning motivatsiyasini kuchaytiradi, ularda o‘qishga bo‘lgan ichki qiziqishni uyg‘otadi, bu esa ularning faol ishtirok etishiga va intizomini oshirishga yordam beradi. Uchinchidan, o‘yin asosidagi ta’lim o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish, tanqidiy tahlil qilish va

muammolarni yechish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. O‘yinlar orqali bolalar stressni yengishni, o‘z-o‘zini boshqarishni va hissiy intellektni rivojlantirishni o‘rganadilar. Natijada, o‘yin asosidagi ta‘lim o‘quvchining nafaqat akademik, balki shaxsiy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi, ularni mustaqil hayotga tayyorlaydi va bilimlarni amaliyotda qo‘llash qobiliyatini oshiradi.

O‘yin metodlarini boshlang‘ich sinflarga joriy etishda bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, o‘qituvchilarning yetarli malakaga ega emasligi, o‘yin metodlarini tashkil etish va boshqarish bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarining yetishmasligi. Ikkinchidan, o‘yinlarni o‘tkazish uchun ajratiladigan vaqtning cheklanganligi va o‘quv dasturlarining hajmi. Uchinchidan, didaktik o‘yinlar uchun zarur bo‘lgan resurslar va o‘yin materiallarining yetishmasligi. To‘rtinchidan, ba‘zi ota-onalarning an‘anaviy ta‘limga bo‘lgan moyilligi va o‘yin asosidagi ta‘limga nisbatan noto‘g‘ri tasavvurlari ham muammo tug‘dirishi mumkin.

O‘qituvchilarning malakasini oshirish: O‘yin metodikalarini qo‘llash bo‘yicha maxsus kurslar, treninglar va mahorat darslarini tashkil etish. O‘qituvchilarga o‘yinlarni darsga integratsiya qilish, o‘yin senariylarini ishlab chiqish va ularni samarali boshqarish ko‘nikmalarini berish lozim.

O‘quv dasturlarini moslashtirish: O‘yin asosidagi ta‘lim uchun yetarli vaqt ajratilishini ta‘minlash, o‘quv dasturlariga o‘yin elementlarini muntazam kiritish.

Resurslar bazasini yaratish: Ta‘lim muassasalarini didaktik o‘yin materiallari, o‘yin vositalari va zamonaviy texnologiyalar bilan ta‘minlash.

Ota-onalar bilan ishlash: O‘yin asosidagi ta‘limning afzalliklari haqida ota-onalarga ma‘lumot berish, tushuntirish ishlarini olib borish.

O‘qituvchining roli o‘yin metodlarini joriy etishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. U nafaqat bilim beruvchi, balki o‘yinni tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi, ko‘makchi va motivator sifatida harakat qilishi kerak. O‘qituvchi ijodkor bo‘lishi, o‘quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olgan holda o‘yinlarni moslashtira bilishi, o‘yin jarayonini kuzatishi va baholashi lozim.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda o‘yin metodlarini amaliy qo‘llash zamonaviy ta‘limning eng dolzarb va samarali yo‘nalishlaridan biridir. Ular o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishini faollashtiribgina qolmay, ularda mantiqiy-ijodiy fikrlash, kommunikativ ko‘nikmalar, jamoaviy ishlash qobiliyati va mustaqil fikrlashni shakllantiradi. O‘yin asosidagi ta‘lim o‘quvchilarni o‘qish jarayoniga faol jalb etish, ularning motivatsiyasini oshirish va stressni kamaytirish orqali umumiy ta‘lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Biroq, o‘yin metodlarini to‘liq joriy etish uchun o‘qituvchilarning malakasini oshirish, o‘quv dasturlarini moslashtirish va zarur resurslar bilan ta‘minlash kabi muammolarni hal etish lozim. Kelajakda bu yo‘nalishda chuqurroq empirik tadqiqotlar o‘tkazish, mahalliy sharoitlarga mos keladigan o‘yin metodikalarini ishlab chiqish va ularning amaliy samaradorligini ilmiy asosda tasdiqlash muhim ahamiyatga ega. O‘yin asosidagi ta‘limni keng qo‘llash orqali biz kelajak avlodlarni bilimli, ijodkor, tashabbuskor va har tomonlama barkamol shaxslar etib tarbiyalashdek oliy maqsadga erishishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning ta'lim sohasidagi islohotlarga bag'ishlangan nutqi – https://president.uz/uz/pages/speeches_and_reports.
2. Bolalar rivojlanishida o'yinning psixologik va pedagogik ahamiyati – <https://pedagogika.uz/article/oyinning-psixologik-va-pedagogik-ahamiyati>.
3. Salimov, M. Boshlang'ich sinf darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish – <https://edukation.uz/uz/view/salimov-m-boshlangich-sinf-darslarida-didaktik-oyinlardan-foydalanish>.
4. Piaget, J. Play, Dreams and Imitation in Childhood – <https://www.taylorfrancis.com/books/9781315003978>.
5. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes – <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674576292>.